

M T W T F S S

31					1	2
3	4	5	6	7	8	9
10	11	12	13	14	15	16
17	18	19	20	21	22	23
24	25	26	27	28	29	30

- आनन्द मीमांसा -

तैत्तिरीय उपनिषदात सांगितलेली आनंदाची मीमांसा इतकी निरुपम आहे की साधकाने नुसती नेवढीच समजून घेऊन आचरणाने आणव्याचा अभ्यास केला तरी इतर काही समजायला वा अभ्यासायला नको त्यासाठी आनन्द हा शब्द खुबी कोणत्या अर्थाने वापरतात ते नीट घ्यानात घ्यायला हवे.

यातील नन्द हा शूक धातु असून त्याचा अर्थ प्रसन्न होणे, तृप्त होणे, समाधान पावणे असा आहे व त्यामागील 'आ' हा उपसर्ग त्याची कमाळ भयंदा, परिसीमा किंवा शेवटचे टोक दाखवतो. थोडक्यात आनन्द म्हणजे तृप्तीची, प्रसन्नतेची परिसीमा आहे, ते पूर्ण समाधान आहे. आत्मशांति, आत्मतृप्ती आहे.

मात्र आनन्द म्हणजे सुख किंवा इंद्रियतृप्ती नव्हे किंवा आनन्द म्हणजे त्रपंचाची सुस्थिति नव्हे आणि जे जे हवेसे वाटते ते ते मिळणेही नाही. देहाच्या आरामाचा सुध्दा इथे आनंदाचे परिमाण लागू होत नाही.

यावरून असे लक्षात येईल की इंद्रियांना दिसणाऱ्या आणि देहाने भोगता येणाऱ्या इश्य वस्तूंपासून काही आनन्द मिळत नाही. म्हणजे आनन्द देहामध्ये भोगायचा असतो हे खरे असले तरी तो देहानून भोगायचा नसतो. हेही तितकच खरे आहे अगदी उपनिषदांच्या भोजित सांगायचे झाले तर पंचकोशांना ओळखून आनन्द भोगायचा असतो.

आणि म्हणूनच देहाचा कितीही उन्म स्थितिमध्ये ठेवले तरी त्याने सुख मिळेल परंतु आनन्द मिळणार नाही आणि त्याउलट देहाची परिलिपि अर्थात वाईट असूनसुध्दा या चार कोशांच्या पलीकडे जाण्याची शक्ती जर साधकाला असेल तर जगाच्या इष्टीने सुख नसूनसुध्दा भाणूस आनंदाचा अनुभव घेऊ शकतो.

M	T	W	T	F	S	S
			1	2	3	4 5
6	7	8	9	10	11	12
13	14	15	16	17	18	19
20	21	22	23	24	25	26
27	28	29	30	31		

8 am आनंद हा बुद्धीला प्रकाश देतो, मनाला चेतना देतो, प्राणाला जिवंतपणा देतो आणि देहाला सुख भोगायला समर्थ करतो. आनंद असेक तर हे सर्व कोश ताजे टक्करीत असतात आणि आनंदाच्या अभावी ते सर्व कोमेजून जातात, निस्तेज होतात

11 आनंद सर्वांना प्रिय आहे कारण त्याने जीव आकर्षित करतो, विविध अनुभव घेते आणि प्रेम करू शकतो. आनंद म्हणजे जगात आढळणाऱ्या यथ्यावत जीवनाची पार्श्वभूमी आहे. तो नाही असे स्थान नसल्याने तो वेगळेपणाने अनुभवाला येत नाही. पण तो आहेच याबद्दल शंका नाही.

1 pm जगातील सर्व वस्तूंना आनंदाचाच आधार आहे मात्र तो सर्व गोष्टींमध्येून सारख्याच प्रमाणात प्रगट होत नाही. दगड मालीत आनंद आहे वनस्पतीत देखील आनंद आहे. परंतु वनस्पतीमध्ये प्रगट होणाऱ्या आनंदाचे प्रमाण दगडातील आनंदापेक्षा केवळ अधिक असणार. तसेच माणसामध्ये प्रगट होणाऱ्या आनंदाचे प्रमाण इतर कोणत्याही स्तरीव / निजीव वस्तूंमधील आनंदापेक्षा अधिक आहे हे वेगळे सांगायला नको. मानवी जीवनात वेगवेगळ्या प्रसंगी आणि वेगवेगळ्या अवस्थेत जे मानाविध अनुभव, माणसाला येतात त्यातून आनंद व्यक्त होत असतो

7 माणसाचा अनुभव जितका व्यापक, खोल, उत्कृष्ट चिरकाळ टिकणारा आणि अर्थपूर्ण असतो तितका त्यामध्येून व्यक्त होणारा आनंद शुद्ध स्वरूपाचा असतो म्हणून सर्वसामान्यां सुधारणेच्या मनुष्याच्या आयुष्यात आनंदाची शेणी दाखवता येते.

① केवळ खाणे-पिणे, चांगले कपडे-दागिने घालणे इ. केवळ देहाला आराम देण्याच्या क्रिया व वस्तू यांना आनंदाच्या शिडीमध्ये स्वर्गात खाऊन स्थान आहे. ज्या माणसाचा अनुभव या देहक्रियांच्या पत्तीकडे जाऊ शकत नाही तो एक प्रकारे मनुष्यदेह धारण करणारा पशूच होय.

② पैसा, संपत्ति, घरदार, ऐश्वर्य इ. प्राप्त करून ते भोगण्याचा अनुभव घेणे ही आनंदाची दुसरी पायरी!

③ काव्य - शास्त्र - विनोद - निरनिराळे खेळ खेळणे, नृत्य गायन आदि या आस्वाद घेणे. करमणूक करून घेणे ही तिसरी पायरी आहे.

④ उत्तम कलाकार, प्रतिष्ठित लोक, चरित्रसंपन्न, शीलवान असा मित्रपरिवार जमवणे. समाजाने सन्मान मिळवणे ही चवथी पायरी आहे.

⑤ गायन वादन नृत्य चित्रकला इ. कलांची उपासना करणे. त्यासंबंधी ज्ञान मिळवणे. समानशील व्यक्तींशी सख्त करणे ही पाचवी पायरी आहे.

⑥ एखाद्या गोष्टीचा ध्यास घेऊन त्याच्यासाठी जीवन वेचणे. वैज्ञानिक, संशोधक. विज्ञान, तत्त्वज्ञान, निरनिराळी शास्त्रे यांच्या अभ्यासाने तन्मूढ होऊन जन्म घालवणे ही सहावी पायरी आहे.

⑦ अशा विद्येच्या उपासकाला उच्च प्रतीचा आनंद मिळतो. त्याच्यापुढे त्याला स्वर्गाचीही किंमत उरत नाही. मात्र विद्वानापेक्षा शीलसंपन्न माणसाचे समाधान काही निराळेच असते. म्हणून शीलसंपन्न जीवन घालवणे ही सातवी पायरी आहे.

M	T	W	T	F	S	S
	1	2	3	4	5	
6	7	8	9	10	11	12
13	14	15	16	17	18	19
20	21	22	23	24	25	26
27	28	29	30	31		

8 am अशा या सात पायऱ्या म्हणजे आनंदाची कमी-
 अधिक छया आहेत. मात्र यापैकी मोठा काळवंत
 9 किंवा वैज्ञानिक किंवा शरीरसंपन्न पुरुष शुद्धा
 विज्ञानकोशापर्यंतच व्यवहार करतात. परंतु यापैकी
 10 प्रत्येकाच्या आयुष्यात अधून मधून आनंदाची झुळुळू
 येऊन जाते. परंतु यहीपैसा वरची म्हणजे आठवी पायरी
 11 हा आनंदाचा स्वतः उत्कट अनुभव आहे.

समजा एखादा दरबार भरला आहे. राजा
 12 सिंहासनावर बसला आहे. त्याचे दर्शन घेव्यासाठी
 कोक धडपडत आहेत. अशा वेळी सिंहासनाच्या
 1 pm मागे असणाऱ्या दाराच्या फटीतून राजाची जेमतेम
 पाठ दिसणे म्हणजे पहिल्या चार पायऱ्या आहेत.
 2 पुढील तीन पायऱ्या म्हणजे कुडेका असणाऱ्या खिडकीतून
 राजाचे दर्शन घडणे होय. परंतु मुख्य दरवाजातून
 3 राजरोसपणे, मोक्कपणे आत जाऊन, राजाच्या
 निकट उभे राहून त्याच्याशी वार्तालाप करणे ही
 4 शेवटची आणि आठवी पायरी आहे.

आत्मज्ञानी पुरुष म्हणजे संतच या पायरीवर
 5 आसूक होऊन आत्म्याचे साक्षात दर्शन साध्याने
 आनंदाचे स्वरू, स्वरूप झोगतात. आणि खरोखर
 6 सर्वच अध्यात्मग्रंथांचे प्रयोजन हेच आहे की पाणसका
 आनंदाच्या शुद्ध स्वरूपाचे महत्त्व सांगून तो प्राप्त
 7 करून घेव्याचा मार्ग दाखवावा.

आणि हा आनंद मिळवण्यात अनेकसर्गिक असे
 काहीच नाही. उकट मानवी वेद आणि मन यांची
 रचना आत्मानंदाचा अनुभव घेव्यासाठी अनुकूल शक्ती
 असून आत्मानंदाचा अनुभव देणे म्हणजे जीवन चालू
 करणे आहे असा सत्यपुरुषांचा आग्रह आहे.

M	T	W	T	F	S	S
					1	2
3	4	5	6	7	8	9
10	11	12	13	14	15	16
17	18	19	20	21	22	23
24	25	26	27	28	29	30

8 am

आणि या आठ पायऱ्यांवरून क्रमानेच जायला हवे असेही नाही कोणालाही, कोणत्याही परिस्थितीत त्याचा अभ्यास करता येतो.

10

प्राप्त परिस्थितीत आपले समाधान मंगू न देणे ही परमाथीची कमाई आहे. परमाथीदृष्ट्या स्वामी पुरुषांचे बाह्यांगाच्या दृष्टीने दोन प्रकार असतात.

11

आणि अंतरंगाच्या दृष्टीने सत्पुरुष वाहेक त्या परिस्थितीत अंतर्दामी पूर्ण समाधानी, शांत व समयिज असतात.

12

सामान्य कोकोना परमाथी सांगणारे संत अंतर्दामी पूर्ण अचल राहून आपली परिस्थिती सुधारण्याचा

1 pm

देशाकाकानुरूप प्रयत्न करतात. अभ्यासू साधकसाठी हाच मार्ग योग्य आहे.

2

त्यासाठी तीन गोष्टी आवश्यक आहेत.

१. जगातील प्रत्येक गोष्टी ईश्वराच्या इच्छेने घडते हा

3

विश्वास

२. आपल्या वाट्याला आलेले कर्तव्य योग्य करण्याचा

4

प्रामाणिकपणा

३. कर्तव्यातून निमीग होणाऱ्या फळापासून मिळणारे

5

समाधान

6

ईश्वरकेंद्रित

A. माझ्या जीवनाचा स्वामी

ईश्वरच आहे.

7

B. प्राप्त परिस्थिती ही त्याची इच्छा

असल्याने त्याच्या माझे कल्याण

८. फळ देणारा तोच असल्याने

काय होईक ही तक्रार नसणे.

९. तो आहे याची स्मृति ठिकठिकास

त्याच नाम घेणे.

Birthday / Anniversary

स्वयंकेंद्रित

कर्तृत्व- शोक्तृत्व केवळ

स्वतःकडे घेणे.

कोणत्याही परिस्थितीत

असमाधानी

परमेश्वरावर अविश्वास

त्यातून येता, काळजी

प्रपंचात बुडून गेल्याने

ईश्वराचे विस्मरण.